

Милош Д. Бурић
Универзитет у Београду
Електронички факултет
Катедра за опште образовање
djuric@etf.rs

UDC: 81'255.4(049.32)
Приказ

УМЕЋЕ И УМЕТНОСТ ПРЕВОЂЕЊА

Мирјана Ади Ранковић, Ангелина Мелеш, *Умеће и уметности
превођења*. – Београд: Нова поетика, 2023, 442 стр.

Студија која се налази пред нама дело је професорке Мирјане Ади Ранковић и професорке Ангелине Мелеш, а посвећено је теорији и пракси превођења уз критички осврт на конкретна преводна решења које су марљиво прикупљале током једне деценије свог истраживања теорије и праксе превођења. Иако је акценат на француским текстовима, ауторке су се показале као прави зналци и ерудите у домену других језика (нпр. енглеског и немачког). Професор Мирјана Ади Ранковић и професор Ангелина Мелеш, као велики зналци и савесни истраживачи подручја о коме пишу, односно, о транслатологији, замислиле су да књига буде ризница поузданих информација и више него солидан извор сазнања о различитим начинима и могућностима превођења. Оно што су нам предочиле заиста је и сажето насловом, а то су чари које нуди превођење (па онда ни не изненађује што су књигу управо тако и назвале – *Умеће и уметности превођења*).

Једно од релевантних питања која би могла да се поставе у домену транслатологије јесте, између осталог, питање како приближити теорију и праксу превођења на непосредан, директан и пријемчив начин доприносећи афирмисању вештине и уметности превођења. Неке важне одговоре проналазимо на странама ове монументалне студије и хрестоматије, коју ауторке скромно и непретенциозно посматрају, скромно подаривши књизи поднаслов: *Избор текстова за ученике језичких гимназија и студените романистике*. Дужност нам је одмах да истакнемо да књига која се налази под нашом истраживачком лупом, а која је предмет овог скромног приказа, далеко превазилази избор текстова, штавише, то је аналитичко-критичка хрестоматија опремљена најсавременијим апаратом

теоријске, књижевне критике, теоријске и примењене лингвистике, праћено раскошном превођилачком праксом самих ауторки, које су осведочени стручњаци за транслатологију уопште, односно, превођење књижевних текстова са француског на српски и са српског на француски језик. Стога бисмо ову монументалну студију могли, без икаквог устручавања, делимитирати као критички оријентисану хрестоматију. Но, погледајмо најпре формалну структуру ове студије.

Формална стурктура књије. Књига се састоји од три тематска блока, а потом следе додатни делови књиге: 1. Први тематски блок „Première partie : Versions / Први део: Превод са страног језика“ (стр. 7–53), 2. Други тематски блок „Deuxième partie : Thèmes / Други део: Превод са српског језика“ (стр. 55–98), 3. Трећи тематски блок „Troisième partie : Appendice / Трећи део: Додатак“ (стр. 99–283), 4. „Поговор“ (стр. 284–287), 5. „Appendice – Додатак: О превођиоцу и превођилаштву“ (стр. 291–424), 6. „Други поговор – Додатку“ (стр. 425). Поред тога, књига садржи Библиографију (стр. 426–430) која обухвата 94 библиографске одреднице. Књига садржи ауторски додатак Миломира Бате Цветковића, под насловом, „Вештина, уметност и наука превођења“ (стр. 431–432) који се налази иза Библиографије.

Дакле, видимо из саме структуре књиге да су проф. Ранковић и проф. Мелеш темељно и детаљно припремиле ову хрестоматију, водећи рачуна о најмањим детаљима и узимајући у обзир најсавременију књижевну критику и критику превода. Одмах желимо да истакнемо да ауторке, у складу са најбољом академском праксом, не излажу критикама анализиране преводе, већ препуштају рецепијентима и стручној публици, да донесу коначну оцену о адекватности понуђених превода, а то је нарочито случај на местима где нуде и компаративне увиде у два или више превода на српски једног истог ексцерпта на француском језику. Другим речима, проф. Мирјана Ади Ранковић и проф. Ангелина Мелеш не излажу критици ауторе превода, већ студентима филолошких профила (пре свега, романистике, али и шире) као и студентима језички-профилисаних гимназија нуде једно богатство у виду преводне ризнице, из које читаоци могу да извуку пертинентне податке, да науче, али и да усаврше постојеће вештине превођења. Захваљујући преводима проф. Мирјане Ади Ранковић и проф. Ангелине Мелеш, српска читалачка публика има прилике да открије бисере француске књижевности и преводе на српски језик, као и преводе значајних српских писаца на француски језик. Следствено томе, аутори ове књиге пружају нове спознаје и нове компаративне увиде у преводе са француског и на француски језик. Први део студије обухвата три тематска блока са готово уравнотеженим теоријским и апликативним деловима, како на нивоу глобалног текста, тако и на нивоу микротекста, односно, појединачних микро-тематских блокова и у њима садржаних ексцерпата из богатог преводног француско-српског корпуса.

На овај начин, успостављен је својеврсни интерфејс између теоријско-аналитичког апарата и корпуса, што доприноси већој кохерентности структуре књиге у целини.

Погледаћемо сада преводни корпус који је коришћен у књизи. Корпус је репрезентативан из следећих разлога. Корпус је обухватио дела како класичног, тако и модерног уметничког проседеа. Слободни смо да приметимо да су ауторке одабрале ексцерпте из књижевних остварења која су стекла статус културних дела. Неки ексцерпти се јављају по први пут на нашој преводачкој сцени, те стога представљају редак, готово егзотичан пример преводне књижевности код нас у Србији, али и шире у региону бивше СФР Југославије. Наиме, иако на тржишту постоје преводи појединачних радова који су предмет ове раскошне хрестоматије, веома је тешко наћи све репрезентативне преводе на једном месту, што управо ова књига омогућује.

Издвојили бисмо следеће ексцерпте: “*Débuts poétiques*”, *Les Mots* – Jean-Paul Sartre; „Песнички почеци“, *Речи* – Жан-Пол Сартр; “*L’amour de sa profession*”, *Cours de dictées françaises* – М. Grevisse; „Љубав према свом позиву“, *Часови из француској диктацији* – М. Гревис; “*L’enseignement de mes maîtres*”, *Souvenirs d’enfance et de jeunesse* – Ernest Renan; „Подука мојих учитеља“, *Успомене из детињства и младости* – Ернест Ренан. Овде бисмо напоменули да је од велике драгоцености то што, у наведеном ексцерпту Ернеста Ренана, проф. Ангелина Мелеш интервенише у тексту превода на српски користећи институцију језичких објашњења, чиме помаже потенцијалном кориснику и читаоцу тиме што обезбеђује адекватно одабране синониме истовремено илуструјући богатство српског језика у домену лексике. Нпр. она каже „ви сте га схватили на један помало скупчен начин“ (42), а потом даје синоним „тесногруд“ (42, фуснота 2).

Следећи ексцерпт јесте “*Les Thibault*” – Roger Martin du Gard, „Породица Тибо“ – Роже Мартен ди Гар. Наводе се конкретна језичка појашњења и семантички изнијансирани синонимни изрази (43): *avoir conscience* – бити свестан; *faire la charité* – делити милостињу; *faire l’aumône* – давати милостињу, да поменемо само неке. Проф. Мелеш нам рашчитава и семантички профилисана значења условљена француском синтаксом. Нпр. „Мислила је на оне *јослове* у којима је учествовала њена мајка, а који су *јредстављали* „дељење милостиње“ сиромашним породицама...“ (43) [емфазе: М. Д. Ђурић]; *послове* = „онда дела која је чинила“, *представљали* = „значили“. Разуме се да оваква врста писаног дискурса представља огроман изазов, пре свега за преводиоце, будући да им намеће један тежак задатак, а то је: остати веран изворној француској синтакси и онда када се синтакса језика-извора (тј. француског језика) опири и пружа отпор директном и непосредном генерисању у преводне еквиваленте језика-циља (тј. српског језика). Проблем који су нам предочиле проф. Мирјана Ади Ранковић и проф. Ангелина Мелеш односи

се и на оне случајеве када преводни еквивалент језика-циља одбија да директно уђе у калуп какав му нуди недовољно инвентиван преводалац (мада оне никада не критикују нити улазе у полемику са преводиоцима, већ нуде читаоцима да сами евалуирају индивидуалне доприносе преводаца). Ауторке нам на један фин начин илуструју како премостити овај јаз и како изаћи у сусрет оваквим изазовима. Неретко, оне то илуструју нудећи сопствена преводна решења и/или језичке коментаре и објашњења, али и сопствене преводе.

Пажњу приказивача привукли су и следећи текстови из преводног корпуса: *Madame Bovary* – Gustave Flaubert, *Мадам Бовари* – Гистав Флобер; *À la recherche du temps perdu*, *Un amour de Swann* – Marcel Proust, ексцерпт за који су понудиле превод Тина Ујевића (*У траганју за изгубљеним временом*, *Jedna Swanova ljubav*) и Живојина Живојиновића (*У њошрази за изгубљеним временом*, *Једна Сванова љубав*), чиме су нам ауторке пружиле могућност за једну потенцијалну компаративну анализу некадашње западне и источне варијанте српскохрватског језика, односно, данашњег хрватског и српског језика. Посебну пажњу нам је привукао ексцерпт *Le vent* – Claude Simon, *Вешар* – Клод Симон, као и *La vagabonde* – Colette, *Скићница* – Колет, а ту се нашао ексцерпт из филозофског дела *Discours de la méthode* – René Descartes, *Расправа о методи* – Рене Декарт. Оваква тешко укротива проза, као што је то Декартова филозофска расправа, нашла је у проф. Мирјани Ади Ранковић и проф. Ангелини Мелеш достојне теоретичаре, практичаре и критичаре превода. Наиме, решења која нам нуде проф. Мирјана Ади Ранковић и проф. Ангелина Мелеш нимало не заостају за инвентивношћу оригинала, не само на синтаксичкој него и на лексичкој равни.

Пријатна дужност ми је да истакнем да су нам ауторке понудиле и властите преводе извесних текстова са француског на српски језик. Професор Мирјана Ади Ранковић нам је понудила суптилан и префињен превод текста *La ballerine de Majorque*, „Ballerine de roi“ – Paul-Jacques Bonzon, *Балерина са Мајорке*, „Краљева балерина“ – Пол-Жак Бонзон, у коме је успешно изналазила семантички изнијансиране преводне еквиваленте као и синтаксички инвентивна решења. Професор Ангелина Мелеш је понудила сопствени превод текста *Le journal de Delphine*, „Grandeur Nature ou le triomphe de Galatée“ – Odette Joyeux, *Делфинин дневник*, „Природна величина или Галатејин тријумф“ – Одет Жоаје, најпре генеришући једну избалансирану синтаксу на релацији француски-српски, а потом и углачану лексичку димензију захтевних француских оригинала и њима одговарајућих српских преводних еквивалената. У овом тематском блоку, према нашем најбољем сазнању, по први пут је понуђен превод *La ballerine de Majorque*, „Le beau rêve n'était pas mort“, chapitre VIII – Paul-Jacques Bonzon из пера проф. Мирјане Ади Ранковић, под насловом, *Балерина са Мајорке*, „Лепи сан није минуо“, глава VIII. Превод је суптилно

стилизован и синтаксичко-семантички успешно реализован уз посебну виртуозност проф. Ади Ранковић, која се показала као изузетно обавештен преводилац, како теоријски, тако и практично, ерудита, филолог који са великом акрибичношћу приступа задатку превођења овако изузетно захтевног књижевног дискурса, што је резултирало хвале вредним преводом проф. Мирјане Ади Ранковић.

Ауторке, проф. Мирјана Ади Ранковић и проф. Ангелина Мелеш, нису изоставиле захтевно и виртуозно превођење поезије. Пред нама се у књизи налази *Le dormeur du val* – Arthur Rimbaud, који је илустрован чак трима преводним ексцерптима: *Ћавач у долини* – Артур Рембо (превод: Владета Кошуткић), *Ћавач у доли* (превод: Никола Бертолино) и *Ћавач у долини* (превод: Миодраг Ибровац). Овим трима преводима ауторке су предочиле нашој стручној јавности увид у три остварења, без икакве жеље да оне арбитражују над успешношћу превода, или прикладношћу превода, да позајмимо термин из области Теорије релевантности примењене на превођење. На ово поетско остварење надовезује се ексцерпт „L'homme et la mer“ из *Le Fleurs du mal* – Charles Baudelaire, и то опет у три варијанте превода: *Цвеће зла*, „Човек и море“ (превод: Бранимир Живојиновић), „Човек и море“ (превод: Никола Бертолино), „Човек и море“ (превод: Иван В. Лалић). Читаоцима је пружена могућност у компаративне увиде Бодлерове поезије, и могућност да изврше сопствене компаративне анализе различитих превода, који се сада, по први пут, налазе раме уз раме на једном месту – у овој хрестоматији.

Нарочито је похвално што проф. Мирјана Ади Ранковић и проф. Ангелина Мелеш илуструју изазове превођења захтевних синтаксичких конструкција у поезији. Овде, пре свега, мислимо на превођење одступања од очекиваног редоследа реченичних елемената, које изискује инвентивност преводиоца поезије. Ауторке ову појаву сасвим лепо и прикладно илуструју следећим одабиром: *La jeune Parque* – Paul Valéry, *Млада њарка* – Пол Валери. У књизи су нам понуђена два прпева: аутор првог је Коља Мићевић, а другог – Иван В. Лалић. У деловима посвећеним преводима и превођењу поезије нашао се неизоставно и ексцерпт на старофранцуском језику, *Le Chanson de Roland* (le manuscrit d'Oxford), и превод *Песма о Роланду* (Владо Драшковић). На овом месту, ауторке студије уводе својеврсну дијахронијску димензију, а посебно је похвално што је обухваћен и старофранцуски језик, поред поезије на савременом француском језику.

Обрадити превођење поезије, а не заћи у поетско краљевство Жака Превера, свакако да би било неопростиво у овако импозантној књизи. Онда нас не изненађује минуциозност и акрибичност ауторки, које нису изоставиле Жака Превера. Напротив, понудиле су поему *Barbara* – Jacques Prévert, најпре у монументалном препреву *Барбара* – Жак Превер чији је аутор професор Радивоје Константиновић, а ауторке су нашем критичком суду и оку препустиле и препев Николе Трајковића.

У анализама, ауторке, проф. Мирјана Ади Ранковић и проф. Ангелина Мелеш, испољиле су изузетну разноврсност аналитичких процедура, поступност и доследност у њиховој примени, пажљиво водећи при том рачуна да нигде не арбитрирају над понуђеним преводима из богатог преводног корпуса, који су саме приредиле, компилирале и анализирале. Поред тога, ауторке су испољиле невероватно одмерену поузданост у процени мање или веће успешности појединих преводачких решења, што допуњавају некада убацивањем два или три превода истог текста како би илустровале и показале једну од могућих функционално-смисаоних варијанти, између осталог.

Крећући се од једног до другог анализираног прозног и/или поетског сегмента, уз примену донекле модификоване аналитичке процедуре, саображене синтаксичким, семантичким и лексичким особеностима датог сегмента, проф. Мирјана Ади Ранковић и проф. Ангелина Мелеш скоро сасвим сигурно полазе од разноликих вредносних судова, не изостављајући парцијалне глобалне аксиолошке судове приликом анализе појединачних преводачких концепција или пак стратегија појединих преводаца. Може се рећи да је крајње исходиште ове анализе кретање ка извесном глобалном суду о преводним скуповима и низовима свих анализираних и илустрованих преводних ексцерпата, са бројним и релевантним импликацијама које из оваквог резоновања произилазе, али се не дају обухватити овим нашим скромним и непретенциозним приказом.

И поред тога што је материја о којој се у овој студији расправља из домена строго научне проблематике транслатологије, односно компаративне анализе, па и контрастивне анализе, књига је написана јасним и прецизним језиком и исто тако прецизним стилем, и истовремено раскошним. Питања која су отворена овом величанственом студијом по својој комплексности и свеобухватности спадају међу најактуелнија интердисциплинарна подручја из области лексике, фразеологије, стилистике, поетике, критике превода, транслатологије, да поменемо само нека подручја, а аутори су се показали као истраживачи који систематски истражују све компаративне и контрастивне могућности. Проф. Мирјана Ади Ранковић и проф. Ангелина Мелеш су поред филолошко-семантичке анализе успешно примениле и комбиновале лингвостилистичке и књижевностилистичке анализе, како иманентне, тако и компаративне, те стога књига *Умеће и уметности превођења* представља драгоценост *per se*.

Иако ауторке, проф. Мирјана Ади Ранковић и проф. Ангелина Мелеш скромно и непретенциозно поднасловом омеђавају потенцијалне кориснике ове драгоцене књиге (студенти романистике, ученици филолошки усмерених гимназија), по свом карактеру, садржају и употребљивости, књига је намењена широком кругу читалаца, те превазилази уобичајени ниво хрестоматије. Усуђујемо се да кажемо да је ово критичка хрестоматија опремљена богатим библиографским апаратом и надасве стручним

коментарима, али и критичким освртима (понекада изнијансирано и елегантно имплицитно датим). Књига је посебно драгоцену за стручњаке на универзитетима, али и за ширу стручну јавност коју занима транслатологија уопште и транслатологија у домену француског језика и књижевности.

Предајући ово истински вредно дело читаоцима, може се рећи да су аутори постигли да овом књигом и својим укупним племенитим преводачким радом на прави начин допринесу зближавању двају култура (француске и српске), које као да имају сличну душу, темперамент, снове и љубав.

За крај овог скромног приказа, оставили смо пертинентни цитат проф. Мирјане Ади Ранковић о превођењу и преводиоцима: „Преводилац је попут пливача који скаче у валовиту и непредвидиву реку, уздајући се да ће срећно и успешно допливати до оне друге обале“ (403). И заиста, надамо се да ће стручњацима и младим неискусним преводиоцима ова књига помоћи да успешно допливају до високоузвишених превода, који су понудиле проф. Мирјана Ади Ранковић и проф. Ангелина Мелеш.